

DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE 21ST CENTURY

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE

28 FEBRUARY **2023**
Samarkand, Uzbekistan

www.logeekascience.com

CONTENT

DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE 21ST CENTURY	
CONTENT	2
MEDITSINA VA SAN'AT	4
Jo'rayeva Mastura Tojihakim qizi, Tursunaliyev Alpomish	
QADIMIY LOTIN VA ZAMONAVIY LOTIN TILI	6
Nishonova Dilnavoz Jonibekovna , Pattixonova Barnoxon	
THE IMPORTANCE OF CRITICAL THINKING IN THE LEARNING PROCESS	9
Novik Ksenia Pavlovna , Makhmudova M.R.	
DON DUKKAKLI O'SIMLIKLARNING OCH TUSLI TOSH-SHAG'ALI TUPROQLAR SHAROITIDA O'SISHI VA HOSILDORLIGI	11
Muhammadali Nazarov , Saloxiddin Usmonov, Nosirjon Salimov	
INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH	14
Khaydarova Feruza Muhammadjanovna	
TRANSMISSION AND TRANSACTIONAL MODELS FOR DEVELOPING CRITICAL READING	19
Jumamuratov Yusup Baltamuratovich	
SHAXSDA SUITSIDIAL XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI	21
Po'lotov Shoxrux Shavkatovich, Po'lotova Madina Shavkatovna	
BOSHQARUV QARORLARINI QABUL QILISH VA OPTIMALLASHTIRISHDA MUHIT TAHLILINING METODOLOGIYASI	24
Xayitova Mamlakat Naimovna, Raxmatov Jasur Abduraxmanovich	
MEHNATNI SAMARALI TASHKIL ETISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLARNING TAJRIBALARI	28
Xayitova Iroda Naimovna, Aslonov Abadullo Xojimurodovich	
TASHKILOT BOSHQARUVIDA LIDERLIK QILISH KONTSEPTSIYALARI, BOSHQARUV USLUBI VA FUNKTSIYALARI	33
Po'lotov Shoxrux Shavkatovich, Primova Shahlo Jumayevna	
JIZZAX VILOYATI BAXMAL TUMANIDAGI AHOLI YASHAYDIGAN BINO HAVOSI TARKIBIDAGI TABIIY RADIOAKTIV GAZ RADON (²²² Rn) MIQDORINI ANIQLASH	38
Mamatqulov Orif Baxromovich, Tuxtayev Ulug'bek O'ktamovich, Umirzaqov Eldor Anvarovich, Yusupov Mirjalol Norim o'g'li, Qilichev Alisher Quchqor o'g'li	
ASOSIY EKIN SIFATIDA YETISHTIRILGAN MARJUMAK O'SIMLIGINING FOTOSINTETIK FAOLIYATI	40
D.Sh.Shopulatova, S.X.O'roqov	
SIR LEKSEMASINING O'ZIGA XOS LEKSIK – SEMANTIK XUSUSIYATLARI	44
Qayumjonova Nilufar Xabibullo qizi	
IMITATION MODELLASHTIRISHDA TASODIFIY HODISALAR VA TASODIFIY MIQDORLARNING ISHLASH TAMOYILLARI	46
Xonto'rayev Sardorbek Isroilovich, Nabijonov Ravshanbek Muxammadjon o'g'li	
ISSIQXONA SHAROITIDA POMIDORNING SO'RUVCHI ZARARKUNANDALARI VA ULAR MIQDORINI KIMYOVIY USULDA BOSHQARISH	50
Salohiddin Ahmedov Islomovich, Go'zal Saloyeva Sayfiddin qizi	
TA'LIM JARAYONIDA SUN'IY ENTELLEKTDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	53
Shukurov Vasliddin Sobirjon o'g'li	
SLENGNING TIL LUG'AT TARKIBIDA TUTGAN O'RNI	55
Xojiyeva Mahzuna Baxriddin qizi	
INDUCTIVE AND DEDUCTIVE APPROACHES FOR TEACHING GRAMMAR	58
Djumanazarova Ziyada Amangeldievna	
COMPARISON OF QUALITY TESTING OF READING AND LISTENING SKILLS	60
Sayfullayeva Fayozaxon Tohirovna	
MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TARBIYA FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	62

SHAXSDA SUITSIDIAL XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Po'lotov Shoxrux Shavkatovich

BuxMTI "Menejment" kafedrası o'qituvchisi

Po'lotova Madina Shavkatovna

Buxdu "Psixologiya va sotsiologiya" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

O'smirlar orasida suitsidal xulq shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari o'rganishda o'smirlarning ichki hissiy kechinmalari, o'smirlilik xususiyatlari, o'ziga xos psixologik himoya mexanizmlari, muayyan darajadagi depressivlik holatlari bilan bog'liq psixologik omillarni tadqiq qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar

Suicidal, global, agnostic, skeptic, potential, psychopaths, affective, disadaptation, heteroaggressive, appeal.

Suitsid (ing. suicide – o'zini o'zi o'ldirish) – kishi tomonidan kuchli ruhiy zo'riqish holatida sodir etiluvchi o'zini o'zi o'ldirish holati; shaxsda ular mavjudligida shaxsiy hayoti oliy qadriyat sifatida o'z ma'nosini yo'qotadigan o'tkir ruhiy jarohat yetkazuvchi vaziyatlar ta'siri ostida ongli ravishda hayotdan olib tashlash holati. Hozirgi vaqtda suitsidal ahloq global jamoatchilik muammosi hisoblanadi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga qaraganda yer yuzida har yili 1 mln.100 mingga yaqin odam o'z joniga qasd qilish bilan o'z hayotiga yakun yasaydi. Shubhasiz, inson ongi foniylilikni mutanosib ravishda o'zlashtirishga qodir emas, lekin, shunday bo'lsada, o'zini o'zi o'ldirish ehtimolini ko'rib chiqayotgan odam qanchalik agnostik va skeptik bo'lmasin, u beixtiyor o'limdan keyingi, hatto yanada ma'qulroq hayot mavjudligini tan oladi. O'z-o'zidan bu hali o'zini o'zi o'ldiruvchi shaxsning aqlidan tashqari fikrlashi va voqeiy bo'lmagan narsalarni afzalroq ko'rishini isbotlamaydi, lekin shu bilan bir vaqtda o'zida o'limdan keyingi hayotga bo'lgan ishonch har doim ko'plab xalqlarning madaniy-diniy udumlari predmetini tashkil qilib kelgan. Bunday holda, potensial o'zini o'zi o'ldiruvchilar tafakkurining irratsionalligi va xayoliyligi tushunarli bo'ladi. O'zini o'zi o'ldirish hodisa sifatida quyidagi tarkibiy elementlar bilan tavsiflanishi mumkin. Birinchidan, bu qotillik. Ko'p tillarda uning tub, tashkil qiluvchi so'zi «qotillik» hisoblanadi. Biroq, atamaning ikkinchi qismi - «o'zini o'zi» so'zi insonning o'zi tomonidan sodir etilgan qotillikni nazarda tutadi. Boshqacha qilib aytganda, qotil va qurbon bir kishining o'zi bo'lgan vaziyat yuzaga keladi. Demak, o'zini o'zi o'ldirishni o'limning uchta ajralmas elementi: o'lish elementi, o'ldirish elementi va qotillik qurboni elementini anglatuvchi o'ziga xos turi deb hisoblash mumkin. Ruhan sog'lom odamlarda o'zini o'zi o'ldirish sabablari ko'pincha o'tkir ruhiy-shikastlovchi vaziyatlar va kamroq - kelib chiqishi turlicha bo'lgan cho'zilgan ruhiy tanglik yoki yashashning chidab bo'lmas shart-sharoitlari bilan bog'liq bo'ladi. O'zini o'ldirish istagi ruhiy-asab tizimi beqaror bo'lgan shaxslarda, ayniqsa nevrotiklar va kuchli ta'sirlanuvchi, kayfiyati o'zgarib turuvchi psixopatlarida ko'proq uchraydi. Ayrim mualliflar o'zini o'zi o'ldirishga moyillikni xarakterning, ularning fikricha, shoirlar, rassomlar, artistlarga xos bo'lgan alohida badiiy tipiga moyillik deb ta'kidlaydilar. Ba'zan odamlar o'zlarini yashashning qiyinligi va imkoniyatsizligi sabab bo'lgan ekstremal vaziyatlarda: masalan, konsentratsion lagerlardagi shafqatsiz sharoitlarda, qiynash, azoblash, xo'rlash va ochlik ta'siri ostida o'zlarini o'ldirishga urinadilar. O'zini o'zi o'ldirish to'g'risida fikrlarga shuningdek, chidab bo'lmaydigan og'riq beruvchi og'ir, davosiz kasalliklar – saraton va ba'zi boshqa kasalliklar ham olib kelishi mumkin. Agar bunda ong xiralashmasdan qolgan bo'lsa, unda azobuqubatlarga barham berish haqida tabiiy istak paydo bo'ladi. Ko'pincha o'zini o'zi o'ldirishlar va ularning urinishlari turli depressiyalar, psixologik va ijtimoiy omillarga bog'liq. Ulardan eng ko'p tarqalgani yolg'izlik, sherigi yoki yaqin kishisini yo'qotish, muvaffaqiyatsizlik yoki toptalgan mavqei, obro'sizlantiruvchi vaziyat, hayotiy manbaini yo'qotish, bankrotlik va hokazolardir. Demak, o'zini saqlash instinktining buzilishi va o'zini o'ldirish istagi, bir tomondan subyektning ruhiy faoliyatidagi qanday o'zgarishlar chuqur affektga olib kelishiga, ikkinchi tomondan esa - ijtimoiy shart-sharoitlar va shaxsning individual xususiyatlariga bog'liq bo'ladi. Aslida, his hayajonli-affektiv ta'sirchan registri «yoqib qo'yish» nafaqat ruhiyatning chuqur, balki ongacha bo'lgan yanada yuqoriroq darajadagi tuzilmasidan kelib chiqadi. Shunday qilib, bu o'rinda hishayajonli ta'sirchanlikning murakkab apparati mavjudligi to'g'risida so'z yuritish mumkin. Bu ta'sirchanlikning darajalari chuqurroq (qo'rquv, xavotir, nafrat, qahr-g'azab, quvonch, baxt) yoki nozikroq (qayg'u, g'amginlik, estetik tashvishlar va hokazolalar) bo'ladi. Ma'lumki, odam ma'lum darajada o'zining ichki dunyosini yaratadi va shuning uchun o'zini o'zi o'ldirish haqida qaror qabul qilishning boshlang'ich nuqtasini aniqlash muhimdir. Agar dinamikadagi qaror qabul qilish jarayonini modellashtirishga harakat qilsak, unda ko'p narsa vaziyatdan chiqishning iloji yo'qligini oqlash bilan bog'liq bo'ladi. Boshqacha aytganda, g'ayriixtiyoriy, ko'p holda - irratsional turtkiga bo'ysuna turib, odam uni

batamom oshkora – ratsional sabablar bilan oqlashga harakat qiladi. Biroq, mazkur holatda g'ayriixtiyoriy o'zini o'zi o'ldirish fikri tashqi, oshkora omillar tahlilidan ko'ra ancha muhimroq bo'ladi. Suitsidal xulq-atvorli shaxslarning aksariyat qismi uchun kishining hodisalarga ta'sirchanligi turlicha ekanligi xosdir. K. Menninger tomonidan keltirilgan misollarga murojaat qilamiz: qiz soch turmagi ko'ngildagidek chiqmaganidan so'ng o'zini o'ldiradi; erkak kishi uni golf o'ynash imkoniyatidan mahrum etilganidan so'ng hayotidan voz kechadi; ayol ikki marta poyezdga kech qolganidan keyin o'zini o'zi o'ldirishga ahd qiladi; bola sevimli kanareykasining o'limini ko'tara olmay, o'zini o'ldirishga qo'l uradi. Ta'sirchanlikning bir xil emasligi o'zini o'zi o'ldirishni sodir etayotgan shaxsning hissiy yoki ruhiy jihatdan yetilmaganligi va yetilmay qolganligi (infantilligi) bilan belgilanadi. O'zini o'zi o'ldirishni o'rganishlar shuni ko'rsatdiki, ularning soni ortishi yosh davrlari, jinsi, ijtimoiy ahvoli va hokazolar va lekin birinchi navbatda – kishi shaxsiyatining xususiyatlariga bog'liq. Erkaklar orasida o'zini o'zi o'ldirish soni ayollarga nisbatan ko'proq kuzatiladi. Shu bilan bir vaqtda erkaklar o'zini osish, o'qotar qurol ishlatish kabi «ishonchliroq» bo'lgan usullarni qo'llasa, ayollar ko'proq katta dozada dorilar qabul qilishni afzal ko'radilar, ya'ni ular go'yo o'zlarining o'limdan keyingi tashqi ko'rinishlari haqida qayg'uradilar. Erkaklar orasidagi o'zini o'zi o'ldirishning maksimal soni o'spirinlik yoshiga (16-18 yosh) to'g'ri keladi, bu yoshda ko'pincha ma'naviy mezonlar va da'volar ortishi kuzatiladi, ayollarda esa – klimaks davriga (40-45 yosh), yuqori darajada asabiylik va kayfiyat o'zgarishi, qarilikning ilk alomatlari paydo bo'lishi, ayrim umidlarning yo'qolishi bilan boruvchi organizmning fiziologik qayta tuzilishi sodir bo'ladigan davrga to'g'ri keladi. Ijtimoiy omillar orasida o'zini o'zi o'ldirishning qishloq joylariga nisbatan ko'proq yirik shaharlarda sodir etilishi, professional va ijtimoiy maqomga bog'liqligini ta'kidlash mumkin. Ayni vaqtda o'zida o'zini o'zi o'ldirishlar soni Shvetsiya, Yaponiya kabi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda Osiyo va Afrikaning qoloq davlatlaridagiga nisbatan ancha ortiqdir. O'z joniga qasd qilishning biologik determinantlari orasida shu holatni ta'kidlash zarurki, ruhiyati og'ir buzilgan odamlar ruhan sog'lom individlarga nisbatan ko'proq o'zini o'zi o'ldirishni sodir etadilar. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, o'z joniga qasd qilish shaxsning ijtimoiy-ruhiy dezadaptatsiyasi natijasi hisoblanib, bunda odam ushbu yuzaga kelgan sharoitlarda bundan buyon o'zi uchun mavjud bo'lish imkoniyatini ko'rmaydi. Shaxs dezadaptatsiyasining ehtimoliyligi jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlik davrlarida obyektiv ravishda ortadi, bu esa o'zini o'zi o'ldirish statistikasida o'zining haqiqiy aksini topadi. Ayniqsa, ijtimoiy ko'tarilish pasayish bilan almashganda «umidlarni yo'qotish vaqti» keskin bo'lib qoladi, bu esa jamiyat ongining krizisini chuqurlashtiradi, jamiyat a'zolariga zulmkor ta'sir o'tkazadi va uning zaifroq a'zolarining ixtiyoriy ravishda hayotdan voz kechishiga yordam beradi. Bu esa tanazzulni boshidan o'tkazayotgan va rivojlanish istiqboliga ega bo'lmagan jamiyatda ko'proq namoyon bo'ladi. Dezadaptatsiyaning keskin holati og'ir kasalliklar, hayotdagi omadsizliklar, yaqin odamini yo'qotish oqibatida yuzaga kelishi mumkin. Har qanday holatda shaxsning ijtimoiy-ruhiy dezadaptatsiyasi og'irligi va chuqurligini baholashning uchta tarkibiy qismini ko'rib chiqish mumkin: - odatiy turmush sharoitlarining jiddiy buzilishi; - ularning inson tomonidan talqin qilinishi (hayotiy sinish, ilojsiz vaziyat, shaxsiy halokat yoki og'ir, lekin o'tib ketuvchi holat); - moslashish uchun istak yoki harakat qilishga tayyorlik (hayotdan charchash, «hayotni qayta boshlash»ni istamaslik, bu haqda kelgan fikrdan nafratlanish yoki hayotiy yo'nalishlarini qayta ko'rib chiqishga tayyor turish, vaziyatni uddalash). O'zini o'zi o'ldirish o'z ahamiyati va psixologik sabablariga ko'ra farqlanadi. Ular negizida ko'pincha ongli yoki ongsiz ravishda yaqin insonlariga bo'lgan tuyg'uga yoki jamoatchilik fikriga apellatsiya sabab, atrofdagilardan yordam va madad olishga intilish yotadi. Bu holda o'z joniga qasd qilish harakatlari namoyishkorona tus olishi, haqiqiy yoki taqlid bo'lishi yoki shantaj (qo'rqitish) bo'lishi mumkin. Ular ko'pincha birovning ko'zi oldida yoki biron tasi kelib qolishidan bir necha daqiqa oldin sodir etiladi, ularning usuli ko'pincha jiddiy tahdidni ifodalamaydi – uncha ko'p bo'lmagan miqdorda dori 83 tabletkalari qabul qilinadi, teri uncha chuqur bo'lmagan darajada kesiladi, ingichka yoki eski arqon qo'llaniladi, eshiklar ochiq qoldiriladi. Ahamiyatiga ko'ra, o'z joniga qasd qilish yolg'izlik, og'ir judolik va hokazolar natijasida o'zini o'zi o'ldirayotgan kishining hayotdan to'liq chetlashganligidan farqli o'laroq o'zini o'zi o'ldiruvchilarning hayotga kirishganligini bilvosita bildirgan holda, qilmishning, ziddiyatli vaziyatdan chiqib ketishning paradoksal xarakteriga ega bo'lishi mumkin (bahsdagi so'nggi, rad etib bo'lmaydigan dalil kabi). So'nggi holatda yashab ketishga imkon qoldirmaydigan qo'pol va ishonchli usullar tanlanadi. O'zini o'zi yemiruvchi axloqqa bir qator hollarda quyidagilar ham kiradi: - alkogolga, narkotiklar va chekishga ruju qo'yish; - ataylab ortiq darajada ish bilan ko'mib tashlash; - qaysarlik bilan davolanishni istamaslik; -transport vositalarini xavfli usulda, ayniqsa mast holda boshqarish; - jangovar harakatlar zonalariga borishga astoydil intilish; - o'zini oqlamaydigan xavf bilan bog'liq holda sportning ayrim turlariga qiziqish (alpinizm, parashutli sport va hokazo). Tom ma'noda o'zini qiynash va qurbon qilish, shafqatsiz ishlatish bilan o'tkaziladigan ba'zi diniy marosimlar, urushlar, ya'ni odamlarning yakka yoki ommaviy qirilishiga yoki o'zini o'zi yo'q qilishiga olib keluvchi auto- va geterotajovuzkor harakatlar o'zini o'zi yemiruvchi deb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Амбрумова А.Г., Пустовалова Л.И. Семейная диагностика в суицидологической практике. – М., 1983.
2. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. – СПб., 1999.
3. Энциклопедия глубинной психологии / Под ред. А. М. Боковой. – М., 2001.
4. Игумнов С.А. Клиническая психотерапия детей и подростков: Справ, пособие. – Минск, 1999.
5. Комилова Н.Ф. Хулқи оғишган болалар психологияси: Услубий қўлланма. – Т., 2008
6. Кинг М., Козн У., Цитренбаум Ч. Гипнотерапия вредных привычек. – М., 1998.
7. Кулаков С.А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков: Учеб.-метод. пособие. – М., 1998.

DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE 21ST CENTURY

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

This **CERTIFICATE**
is proudly Awarded to

Pulotova Madina

for publication of paper entitled:

**SHAXSDA SUITSIDIAL XULQ ATVOR SHAKLLANISHINING
PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI**

FEBRUARY **28** 2023

UZB

Google Scholar

CCID 2300013

Director of the scientific center "Logeeka Science"

Khusainov F.

A blue ink handwritten signature of Khusainov F. over a horizontal line.

